

ИЖТИМОЙ ДЕСТРУКЦИЯНИНГ НАМОЁН БЎЛИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Г. Бекмуродова ҚарДУ доценти

Аннотация: Мақолада муаллиф ижтимоий деструкциянинг мазмуни ва хусусиятлари хусусида фикр юритади. Унинг фикрига кўра, ижтимоий деструкция деганда жамиятнинг турли соҳаларидаги барқарорликка путур этказувчи, уни тараққиётдан мосуво қилувчи, регресс ва таназзулга элтувчи жараён ва омиллар, негативлик ва вайронкорлик ҳолатлари тушунилади. Ижтимоий-деструктив жараёнларнинг юзага келиши, шаклланиши ва кечиши қатор диалектик хусусиятларга эга. Шунингдек, мақолада ижтимоий деструкциянинг иқтисодий, сиёсий, социал, маънавий деструкция шаклларида рўй бериши таъкидланади.

Калит сўзлар: деструкция, ижтимоий деструкция, прогресс ва регресс, тараққиёт ва таназзул, позитивлик ва негативлик, бунёдкорлик ва вайронкорлик, ижтимоий деструкция хусусиятлари, ижтимоий деструкция шакллари, иқтисодий деструкция, сиёсий деструкция, социал деструкция, маънавий деструкция.

Аннотация: В статье автор рассматривает содержание и особенности социальной деструкции. По его мнению, под социальной деструкцией подразумеваются процессы и факторы, которые подрывают стабильность различных сфер общества, замедляют их развитие, приводят к регрессу и деградации, негативу и разрушению. Возникновение, формирование и протекание социально-деструктивных процессов обладают рядом диалектических свойств. В статье также отмечается, что социальная деструкция происходит в экономических, политических, социальных, духовных формах.

Ключевые слова: деструкция, социальная деструкция, прогресс и регресс, развитие и рецессия, позитивное и негативное, созидательное и разрушительное, свойства социальной деструкции, формы социальной деструкции, экономическая деструкция, политическая деструкция, общественная деструкция, духовная деструкция.

Abstract: In the article the author examines the content and features of social destruction. In his opinion, social destruction is understood as processes and factors that undermine the stability of various spheres of society, hinder their development, leading to regression and degradation, negativism and destruction. The emergence, formation and course of socially destructive processes have a number of dialectical properties. The article also notes that social destruction occurs in economic, political, social, spiritual forms.

Key words: destruction, social destruction, progress and regression, development and recession, positive and negative, creative and destructive, properties of social destruction, forms of social destruction, economic destruction, political destruction, social destruction, spiritual destruction.

Йигирманчи аср кишилар турмуш даражасини, ҳаёти сифатини, жамиятнинг маънавий-маданий ҳаётини ҳам бирмунча яхшилади. Буларнинг барчасини прогрессив ва позитив жараёнлар, тараққиёт ва бунёдкорлик тимсоли сифатида ифодалаш мумкин, албатта. Бирок, иккинчи томондан, ўтган аср жаҳон урушлари ва инқилоблар, геосиёсий тўқнашувлар ва давлат тўнтаришлари, ихтилофлар ва талофотлар, ижтимоий иллатлар ва чигал муаммолар даври сифатида тарихга кирди. XX асрда регрессив ва негатив жараёнлар, таназзул ва вайронкорлик ҳолатлари айнан ана шу тарзда намоён бўлди. Энг аҳамиятли жиҳати шундаки, на иқтисодий чоралар, на сиёсий дастурлар, на ижтимоий ташаббуслар, на маърифий ва мафкуравий интилишлар мазкур жараёнлар ва ҳолатларни лоақал камайтириш ва сусайтиришга хизмат қилмаётир.

Нега инсоният тараққиётга юз тутгани сайин жамиятдаги регрессив, негатив, вайронкорлик ҳолатлари, жараёнлари ҳам тобора ўткирлашиб бормоқда? Нега мислсиз саъй-ҳаракатларга қарамасдан мавжуд негатив ва вайронкорлик ҳолатларини баргараф этиб бўлмапти? Балки регрессивлик, негативлик, вайронкорлик ҳолатлари шаклланишининг ҳам ўзига хос қонуниятлари мавжуддир? Балки ҳар сафар юзага келган салбий жараёнлар ва ижтимоий иллатларни бирбир санаб ўтирмасдан, уларни яхлит тарзда тасаввур қилишга одатланишимиз лозимдир? Ушбу саволларга жавоб беришга бўлган уринишлар ижтимоий

фалсафада ўтган асрнинг иккинчи ярмидан эътиборан шакллана бошлаган ижтимоий деструкция назариясида ўз ифодасини топмоқда.

Аслида “деструкция” тушунчаси лотинча “destructio” (бузмоқ, вайрон этмоқ) сўзидан олинган. Ушбу тушунча одатда “конструкция” (лотинча “constructio” – тузмоқ, яратмоқ, бунёд қилмоқ) сўзининг антиподи, антоними сифатида ишлатилади. Деструкция турли фанларда фаол қўлланиладиган тушунчалардан биридир. Масалан, психологияда мазкур тушунча ўз-ўзига ёки жамиятга нисбатан амалга оширилган вайронкорлик ҳатти-ҳаракатларини ифодалайди. Бунда ташқи ва ички деструктив хулқ-атвор таснифланади. Ташқи хулқ-атвор сифатида социумни вайрон қилиш вариациялари (вандализм, ёдгорликларни вайрон қилиш, қадриятларга ҳурматсизлик, санъат асарларини йўқ қилиш, табиий муҳитга зиён етказиш ва ш.к.) тилга олинади. Ички деструктив хулқ-атвор шакллари суицид, алкоголизм, гиёҳвандлик, токси-комания ва шу қабилардан таркиб топади.

“Деструкция” тушунчаси биологияда ҳам ишлатилади. Бунда ҳужайралар ва тўқималарнинг инсон ҳаётий фаолияти давомида ёки унинг ўлими оқибатида бузилиши жараёни назарда тутилади. Шунингдек, мазкур тушунча педагогика, адабиёт, химия, тиббиёт, санъатшунослик, механика каби ўнлаб фанларда қўлланилади.

Ижтимоий фалсафада *ижтимоий деструкция деганда жамиятнинг турли соҳаларидаги барқарорликка путур етказувчи, уни тараққиётдан мосуво қилувчи, регресс ва таназзулга элтувчи жараён ва омиллар, негативлик ва вайронкорлик ҳолатлари тушунилади.* Ижтимоий-деструктив жараёнларнинг юзага келиши, шаклланиши ва кечиши қатор диалектик *хусусиятларга* эга. Жумладан:

а) ижтимоий-деструктив жараёнларда система ва элемент диалектикаси намоён бўлади; ижтимоий деструкция ўз элементлари ва таркибига эга яхлит системадир, конкрет негатив жараён ва ҳолатлар эса унинг элементларини ташкил этади; бу элементларнинг айримлари барқарор, бошқалари эса беқарор характерга эга бўлади;

б) ижтимоий-деструктив жараёнларда мазмун ва шакл диалектикаси намоён бўлади; ижтимоий деструкциянинг мазмуни регресс ва таназзул, негативлик ва вайронкорлик билан боғлиқ, лекин у турли ижтимоий шарт-шароитларда турли шаклда юз беради; ижтимоий деструкция мазмунидаги ўзгариш унинг шаклларига ҳам бевосита таъсир кўрсатади;

в) ижтимоий-деструктив жараёнларда моҳият ва ҳодиса диалектикаси намоён бўлади; ҳар қандай негативлик ва вайронкорлик ҳолатлари ўзининг муҳим ва узоқ муддат сақланиб турадиган хусусиятларига эга бўлади, унинг моҳиятини ташкил қилувчи мазкур хусусиятлар турли ҳодиса, воқеа ва ижтимоий вазиятларда ўз ифодасини топади;

г) ижтимоий-деструктив жараёнларда сабаб ва оқибат диалектикаси намоён бўлади; ижтимоий деструкция ўз-ўзидан юз берадиган жараён эмас, унинг вужудга келишига қатор сабаблар туртки беради, бу сабаблар эса, ўз навбатида, деструктив оқибатларни келтириб чиқаради; бунинг устига, ижтимоий деструкцияда “сабаб-оқибат” диалектикаси турли тарзда, шаклда содир бўлади;

д) ижтимоий-деструктив жараёнларда имконият ва воқелик диалектикаси намоён бўлади; ҳар қандай жамиятда ижтимоий-деструктив жараёнлар ва ҳолатларнинг пайдо бўлиши имконияти мавжуд бўлади, муайян ижтимоий шарт-шароитлар уларнинг айримларини воқеликка айлантиради, бошқаларини эса бартараф қилади;

е) ижтимоий-деструктив жараёнларда зарурият ва тасодиф диалектикаси намоён бўлади; ижтимоий деструкциянинг ўзи зарурий, қонуний характерга эга – ижтимоий тараққиёт ва прогресс, позитив жараёнлар ва бунёдкорлик мавжуд экан, таназзул ва регресс, негатив ҳолатлар ва вайронкорлик ҳам бўлаверади, бироқ бу жараён ва ҳолатларнинг конкрет вазиятдаги конкрет ифодаси тасодифийлик билан боғлиқ;

ж) ижтимоий деструктив жараёнларда миқдор ўзгаришларининг сифат ўзгаришларига ўтиши қонуни намоён бўлади; хусусан, жамиятнинг турли соҳаларидаги деструкция аввал кичик миқдорларда содир бўлади; миқдорий ўзгаришлар маълум меъёрга етгач, соҳада туб сифатий ўзгаришлар юзага келади;

з) ижтимоий деструктив жараёнларда қарама-қаршиликлар бирлиги ва кураши қонуни

намоён бўлади; хусусан, прогресс ва регресс, тараққиёт ва таназзул, позитивлик ва негативлик, бунёдкорлик ва вайронкорлик ижтимоий воқеликнинг бир-бирини тақозо этувчи томонларидир; прогресс, тараққиёт, позитивлик, бунёдкорлик кўлами кенгайгани ва жадаллашгани сайин регресс, таназзул, негативлик, вайронкорлик ҳам шу қадар илдиз ота боради;

и) ижтимоий деструктив жараёнларда инкорни инкор қонуни намоён бўлади; биринчи меъёр давомида деструкция маълум хоссалар ва таркибга эга бўлади, иккинчи меъёрда улар бузилади; учинчи меъёрда “Меъёр 1 ва Меъёр 2 давомида мавжуд бўлган айрим (энг аҳамиятли) хосса ҳамда таркиблар уйғунлаштирилади (синтез қилинади)”.

Ижтимоий-деструктив жараён ва ҳолатлар жамиятнинг турли соҳаларида намоён бўлиши мумкин. Барча соҳаларда у системанинг асосий хусусиятларини емирувчи ва барқарорлигига путур етказувчи омил сифатида рўй беради. Шу нуқтаи назарда фикрлаганда ижтимоий деструкцияни иқтисодий деструкция, сиёсий деструкция, социал деструкция, маънавий деструкция каби шаклларга таснифлаш мумкин. Масалан, иқтисодий деструкция ишлаб чиқарувчи кучлар ва ишлаб чиқариш муносабатлари ўртасидаги мутаносибликни емирувчи ва барқарорлигига путур етказувчи омиллар билан боғлиқ. Сиёсий деструкция деганда ҳокимият дискредитацияси, сиёсий партияларнинг инертлигига сабаб бўлувчи омиллар, фуқаролик жамияти институтлари фаолиятининг бесамарлигига сабаб бўлувчи омиллар, сиёсий фаолият стратегик ва так-тик мақсадларининг аниқ белгиланмаганлиги, сиёсий мақсадлар билан уларга эришиш услублари ва усуллари, омиллари ва воситалари ўртасидаги номуносаблик, сиёсий мақсадлар йўлида муваффақиятли фаолият кўрсатишга қодир кадрлар танқислиги ёки салоҳиятсизлиги, сиёсий ҳуқуқ нормаларининг жамият аъзолари эҳтиёж ва манфаатларига мос эмаслиги назарда тутилади.

Ижтимоий деструкция миллий ўзига хосликни емирувчи, оила институти инқирозига олиб келувчи, ижтимоий гуруҳ ва синфлар манфаатлари ўртасидаги мувозанатни бузувчи, таълим, соғлиқни сақлаш, ижтимоий таъминот тизимлари салоҳиятини емирувчи, маданият муассасалари фаолияти самарасини туширувчи, фуқаролар маиший турмуш даражасини пасайтирувчи омиллардан таркиб топади. Маънавий деструкция маънавий ишлаб чиқариш жараёнини издан чиқарувчи, ижтимоий онг шакллари ривожига халал берувчи, ижтимоий психология ва мафкурага салбий таъсир кўрсатувчи омилларни англатади.

Хулоса сифатида шуни айтишимиз мумкинки, ижтимоий деструкция жамиятнинг турли соҳаларидаги барқарорликка путур етказувчи, уни тараққиётдан мосуво қилувчи, регресс ва таназзулга элтувчи жараён ва омиллар, негативлик ва вайронкорлик ҳолатлари тарзида юз беради. Унинг юзага келиши, шаклланиши ва кечишида система ва элемент, мазмун ва шакл, моҳият ва ҳодиса, сабаб ва оқибат, имконият ва воқелик, зарурият ва тасодиф диалектикаси, шунингдек, миқдор ўзгаришларининг сифат ўзгаришларига ўтиши, қарама-қаршиликлар бирлиги ва кураши, инкорни инкор қонунлари ўзига хос тарзда намоён бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Городяненко В. Социальная деструктивность: виды, механизмы и факторы актуализации. // Украинский социологический журнал, 2015, №1-2.- 72-с.
2. Чориев С. Онтология.- Т.: “Янги аср авлоди”, 2021.- Б.74.
3. Axmedov B. Qorako'lchilik sohasini ilmiy tadqiqotlarda o'rganilishining ahamiyati //Journal of Social Sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 01.
4. Мамасалиев М. М., Бўриев И. И. Информационная безопасность учащихся-одно из основных направлений деятельности педагога //Фундаментальные основы инновационного развития науки и образования. – 2019. – С. 188-190.

